

Prof. dr. sc. Mile BOGOVIĆ

BISKUPIJE SENJSKA I MODRUŠKA U VRIJEME DOMINISOVE UPRAVE

UDK: 262. 12 Dominis, M. de
94(497. 5 Senj) "15/16"
Rukopis primljen: 7. 12. 2010.
Prihvaćen za tisak: 20. 12. 2010.
Priopćenje na znanstvenom skupu
Conference paper

Prof. dr. sc. mons. Mile Bogović,
biskup Gospičko-senjske biskupije
HR – 53000 Gospić
Senjskih žrtava 36
bogovic.mile@gmail.com

U članku je govor o djelovanju M. A. Dominisa u periodu od šest godina, točnije, u razdoblju njegove uprave biskupijama senjskom i modruškom, i to od pogibije njegova strica Antuna pod Klisom 27. svibnja 1596. pa do 16. studenoga 1602. kada je Markantun premješten sa senjske na splitsku biskupsku stolicu. Dan je osvrt na uskočko pitanje u vrijeme Dominisova boravka na čelu biskupije, iz kojega se zaključuje da on nije poznao uskočki Senj i njegove prilike iznutra, nego tek izvana, odnosno, u onoj mjeri u kojoj je predstavljao opasnost za svoju okolinu. Zato u svojoj biskupskoj službi nije imao uspjeha, ali kao diplomat je pokazao zapaženu vještinu.

Ključne riječi: M. A. de Dominis; senjski i modruški biskup; uskoci

Markantun de Dominis senjski biskup

Markantun je naslijedio na biskupskoj stolici svoga strica Antuna de Dominisa. Izgleda da je za vrijeme stričeva života dolazio u Senj i pomagao biskupu u pastoralnim aktivnostima. Početkom 1596. biskup Antun zamolio je isusovačkog generala da dopusti Markantunu da dođe u Senj i da mu pomogne u nekim pastoralnim pothvatima. Pretpostaviti je da je Markantun i prije pružao takvu pomoć svome stricu u Senju. General Acquaviva ga ne odbija već se 15. veljače ispričava da se to ne može ostvariti odmah, ali je to moguće drugom prilikom. Markantun je tada imao neka zaduženja u Rimu. Međutim, nije imao prilike pružiti traženu pomoć svome stricu jer je ovaj stradao kad se, zajedno s nekim

kanonicima i svećenicima, priključio vojsci generala Jurja Lenkovića koju je ovaj poveo u pomoć Klisa. Kada se ta vojska nakon poraza morala povlačiti od Klisa ostalo je ondje dosta poginulih. Među njima bila su tri senjska kanonika i biskup Antun. Za njega se nije sigurno znalo je li poginuo ili je zarobljen. Brojen je među nestalima sve do 1600. godine, kada je bilo jasno da stric Antun više nije među živima.

Markantun je nastojao naslijediti u Senju svoga strica na senjskoj biskupskoj stolici. Nakon što ga je car imenovao senjskim biskupom, isusovački general ga na vlastitu molbu otpušta iz Družbe 3. ožujka 1597. Venecija je bila veoma zainteresirana da u Senj za biskupa dođe njoj naklona osoba, a takvu je vidjela u Markantunu pa je zagovarala njegovo biskupsko imenovanje. Car je naime kao patron imao pravo imenovati, a Sveta Stolica potvrditi senjskog biskupa. Papa ga je imenovao nekako u isto vrijeme samo apostolskim upraviteljem. Uz to ga je u rujnu iduće godine imenovao posrednikom između Venecije i Habsburške monarhije za uskočko pitanje. Postupak za biskupsko imenovanje počeo je 22. ožujka 1600. godine u apostolskoj nuncijaturi u Grazu i trajao tri dana. Imamo podatke za 7 ispitanika koji su svjedočili za biskupa i biskupiju. Papinsko imenovanje za biskupa bilo je 13. kolovoza 1600. godine. Imenovan je senjskim biskupom i upraviteljem (administratorom) modruške biskupije. Biskupsko posvećenje je bilo u Veneciji u listopadu iste godine.

Dominis je svoju službu shvatio više kao diplomatsku nego pastoralnu. Putovala je od Rima do Venecije, Graza i Praga nudeći svoje rješenje za uskočko pitanje. I upravo to po čemu se želio iskazati završilo je, gledajući vrijeme njegove uprave, neuspjehom.

Biskupije senjska i modruška u vrijeme De Dominisa

O stanju u biskupijama navest ću ono što se nalazi u Markantunovu izvješću i što su rekli svjedoci za vrijeme postupka za Dominisovo biskupsko imenovanje. Dominis ne govori unutar koje metropolije se nalaze senjska i modruška biskupija. Na to pitanje od 4 odgovora u postupku dvojica kažu da je senjska biskupija u splitskoj metropoliji, jedan kaže da tako misli, a jedan ne zna. Farlati misli da su upravo u vrijeme Dominisa biskupije senjska i modruška otpale od splitske metropolije i priključene ostrogonskoj. Senjska katedrala je posvećena Uznesenju Marijinu, ruševna i u opasnosti da padne. Od obrušavanja stropa stradao je dio kanoničkih klupa u svetištu. Glavni oltar je uz sami zid na vrhu svetišta. Na njemu se čuva Presveto. Ima šest zapuštenih pokrajnih oltara, dvije sakristije,

jednu za crkveno ruho a drugu za arhiv i dragocjenosti, zatim krstionicu, orgulje i toranj s dobrim zvonima. Kaptol bi trebao imati dvanaest kanonika s dostojanstvima: arhiđakon, arhiprezbiter i primicer. Sada sav kler sačinjava šest svećenika, koji zajednički vode dušobrižništvo u župi, i četiri-pet klerika. Cjelokupno se bogoslužje obavlja na "ilirskom jeziku". Kanonike bira kaptol, arhiđakona senjska općina, a arhiprezbitera i primicera imenuje biskup. Od njihove nadarbine jedva bi se mogao jedan svećenik prehraniti. Uzrok neimaštine jest što je Senj izgubio obradivo područje, pa ustvari biskupija doseže samo do gradskih zidina. Postoje u unutrašnjosti dvije ili tri pogranične utvrde koje priznaju duhovnu vlast senjskog biskupa. Tu misli zacijelo na Brinje, Otočac i Brlog. Svjedok u postupku za Dominisovo biskupsko imenovanje Nikola Spalatin kaže da je izvan grada Senja sve razoreno, ostalo bez ljudi. Nešto ih se nalazi u Otočcu i Brinju. Svi oni dolaze u Senj na ispovijed i pričest. Biskupski prihodi sastoje se u četiri ili pet barila vina i oko 200 dukata od riječke desetine, što je kao milostinju poklonio nadvojvoda Ferdinand. Neka papa providi, u dogovoru s nadvojvodom, da budući biskup dobije neke sigurne prihode. U Senju nema nikakve škole pa vlada velika nepućenost i barbarstvo, a od redovnika tu su franjevci i dominikanci sa po dva do tri redovnika koji žive bez ikakva pravila i stege, te gostinjac Sv. Duha, ruševan i gotovo napušten, u kojemu se ne pružaju nikakve gostinjske usluge, a ono malo imanja što posjeduje raznose laici. Što se stanovništva tiče i njihovih osobina, Dominis je veoma škrt u podacima. U Senju je po njemu oko 400 ognjišta. Ljudi su vični oružju. Nešto reda biskup je uspio nametnuti, zato ga veoma mrze oni koji se zovu uskoci. Prema svjedočanstvu spomenutog Nikole Palatina, narod u Senju je veoma pobožan i privržen, čuva stare nabožne običaje te često imaju razne molitve i procesije u skladu s dobom godine.

Modruška biskupija nema svoju biskupsku stolicu niti stolnicu jer je grad Modruš smješten na samoj turskoj granici i već je potpuno propao i opustošen. Ondje je mala utvrda s nekoliko stražara. Dobar dio biskupije je slobodan, dobro obrađen i nastanjen. Ondje je oko devet utvrda sa zbornim crkvama, u vlasti kneza Zrinjskog, Hrvata i heretika. Pred nekoliko godina Modruška je biskupija službeno povjerena, dogovorom između cara i spomenutog kneza, upravi senjskog biskupa, ali nikada nije došlo do zakonitog sjedinjenja pa stalno zbog toga dolazi do svađa između cara i spomenutog kneza o patronatskom pravu ove crkve, tako da bi se moglo dogoditi da dođe do razdvajanja; pače, rečeni knez nema namjeru nijednom biskupu davati ikakve prihode, nego ih zadržavati za sebe kao naknadu za troškove koje ima na granici s Turcima. Dosadašnjem biskupu dao je prihode tek pod prijetnjom da će na mjesto nekih dohodaka trebati davati do

200 škuda. Prihodi se sastoje od desetine i mogu iznositi najviše do 600 škuda. Ljudi je na tom području oko 15 tisuća katolika i oko 60 svećenika, koji bogoslužje obavljaju na "ilirskom jeziku". Svećenici su nepoučeni i neposlušni. Preko brda ima još nekoliko utvrda koje nemaju veze s biskupom. Sveta Stolica bi veliko djelo učinila kad bi nagovorila cara da se sjedini ta biskupija sa Senjskom i da se od njezinih prihoda uzdržava biskup i kaptol. Osim toga potrebno bi bilo u Hrvatsku poslati apostolskog vizitatora, jer iako su prilike sada loše, lako bi se moglo učiniti da se one poprave.

Uskočko pitanje u vrijeme Dominisove uprave

Što se tiče uskočkog pitanja u vrijeme Dominisove uprave senjskom biskupijom, o tome postoje razna, različita, pa čak i oprečna mišljenja. Jedni ga dižu u nebesa, drugi ga bacaju ravno u pakao. To znači da je njegov raspon djelatnosti bio doista širok. Naći će se u tom bogatstvu svakakva materijala: i da ga se veliča i da ga se ocrni. Noviji autori uglavnom ističu njegove sposobnosti i imaju više od starih razumijevanje za njegove manje uspješne poteze. Dobrim dijelom stav prema Dominisu ovisi o tome kakvu sliku imamo o uskocima, jer ima dosta podataka koji pokazuju da ni on uskoke nije simpatizirao, niti oni njega. Njegova ideja je bila da od uskoka učini krajišnike, tj. ljude uz granicu prema Turskoj koji izmjenjuju oružje s oruđem, tj. kada navale Turci hvataju se mača i puške, a kada ih nema drže se pluga i motike. To znači da mogu živjeti ne samo od rata, nego i od rada. To opet znači da ih je trebalo maknuti iz Senja u unutrašnjost. U onim prilikama uskoci su bili poput vojske koja je ostala bez posla, koju se ne uspijeva rasporediti. Dominis je razradio detaljan plan kako to izvesti. Ne znamo kojim putem je došao do toga da mu je papa Klement VIII u rujnu 1598. povjerio posredništvo između Venecije i Habsburgovaca u pitanju uskoka. Najvjerojatnije se sam ponudio papi. Nakon toga je potrošio više vremena krećući se na liniji Rim – Venecija – Graz – Prag, nego boraveći u svom biskupskom gradu, odnosno svojoj biskupiji. Idejnu podlogu Rabattine strategije dao je Dominis, iako se ni on ne bi složio s načinom kako je Rabatta tu strategiju provodio. U njegovo vrijeme Austrijska carevina i Venecija tražile su načina kako riješiti uskočko pitanje. Dominis je pokazao veliku vještinu u diplomatskom djelovanju da interesi tih dviju sila budu zaštićeni. Ne može se reći da njegov plan ne bi bio dobar i za uskoke da su ga oni shvatili i prihvatili, odnosno da je bilo sredstava da se on za njih učini prihvatljivim. Trebalo je, naime, osigurati na drugim prostorima, izvan Senja, životne uvjete za uskoke. Nije se realizirao ni Dominisov plan da se prod-

jom senjskih šuma dođe do sredstava da se ti uvjeti ostvare. Bolje reći, izvoditelj programa, carski povjerenik Rabatta, nije imao ni vremena ni strpljivosti čekati povoljne uvjete. Njegove radikalne mjere pri kažnjavanju neposlušnih uskoka, napose onih koji su imali moći i ugleda u svojoj sredini, izazvale se bijes uskoka koji ubijaju carskog povjerenika Rabattu. Kako su se spomenute države u svojim planovima za rješenje uskočkog pitanja obilno koristile Dominusovim uslugama, i njega su uskoci smatrali svojim neprijateljem. Da izbjegne njihovu bijesu, Dominis se sklonio u Rim, gdje ga je zateklo imenovanje za splitskog nadbiskupa.

Zaključak

Markantun de Dominis nije poznao uskočki Senj i njegove prilike iznutra, nego tek izvana, tj. koliko je predstavljao opasnost za svoju okolinu. Zato možemo reći da u svojoj biskupskoj službi nije imao uspjeha, ali kao diplomat je pokazao zapaženu vještinu.

Čini mi se da se za zaključak mogu poslužiti riječima koje sam izrekao u Senju na snimanju dokumentarne emisije o Dominisu. Pred sobom na stolu sam imao Markantunovu knjigu *De Repubblica ecclesiastica* i ključeve grada Klisa, koje su senjski kanonici ponijeli sa sobom nakon što su uskoci izgubili Klis. Rekoh tada:

Kada je Markantun de Dominis morao bijegom iz Senja spašavati glavu, zacijelo se nije mogao dugo nakon toga osloboditi neugodnih sjećanja na ovaj grad. Možemo reći da se ovaj grad teško oslobađao jednako neugodnih sjećanja na Dominisa. Šenoa je na tom neugodnom sjećanju izgradio svoj lik o tom biskupu u pripovijesti: Čuvaj se senjske ruke. U ovom gradu sačuvana je lijepa uspomena o njegovu stricu Antonu, koji je također bio senjski biskup. Upravo njega je Markantun naslijedio. Svaki od njih dvojice na svoj način je velik. Možda se to najlakše može pokazati po ovim predmetima koje imam pred sobom, a redovno su izloženi očima naših gostiju na izložbi.

Ovi rđavi stari ključevi vezani su uz uspomenu na Antona de Dominisa. Kada je 1596. iz Senja kretala vojska da oslobodi Klis, njoj se s nekolicinom kanonika i svećenika priključio i senjski biskup, da vojsku na putu bodri i hrabri, da uza nju bude u borbi protiv neprijatelja kršćanstva i hrvatske domovine. Klis nažalost nije spašen, a i mnogi vojnici izginuše. Među poginulima pod Klison bio je i senjski biskup Anton De Dominis. Ove ključeve izvukao je tada jedan senjski kanonik i donio ih u Senj da sve ovdje opominje da kroz kliška vrata treba ponovno proći.

Imamo ovdje i knjigu njegova sinovca, učenjaka i biskupa, Markantuna de Dominisa, koja nam je ovamo došla nekim putem s druge strane, iz Londona, civiliziranog Zapada, jer je ondje tiskana 1617. godine. Markantun je također došao u Senj sa Zapada, dolazi sa širokom vizijom i čvrstom voljom da uz pomoć zapadnih saveznika povuče na ovim prostorima velike poteze, koje mali i pritisnuti čovjek ovdje nije mogao ni vidjeti ni izvesti. Za to se trebalo izdignuti iznad one bijede uz koju je bio prikovan. Imao je Markantun velike ideje za taj mali narod. On je velikim potezima htio riješiti uskočko i europsko pitanje. Takve velike ideje, veliki potezi su potrebni, ali njima se često precrtaju mnogo ljudske sudbine, na mjesto da se rješavaju teškoće.

Markantun nije shvatio Senj, niti je Senj u onim prilikama mogao shvatiti njega. Gledajući danas s distance, lakše se diviti učenosti i mudrosti Markantuna, njegovoj knjizi i znanstvenim dostignućima. Ipak treba priznati da je njegov stric bio bliže konkretnom čovjeku. Uz njega stajao dok nije pao. Nedostajala mu je ona vizija koju je u svojem djelu oslikao njegov sinovac Markantun, ali i Markantunu je nedostajala ona životna istina koju simboliziraju ovi ključevi.

S jednim i drugim ponosi se ne samo Senj nego i cijela Hrvatska.

Nije ta misao u cijelosti dospjela preko TV ekrana do širokog kruga gledatelja, ali nisam želio propustiti prigodu da je izrečem pred ljudima koji su vični povezati ono što nam se dogodilo s ovim što nam se događa.

RIASSUNTO

*LE DIOCESI DI SEGNA E MODRUS NEL PERIODO
DELL'AMMINISTRAZIONE DI DOMINIS*

Prof. dott. di ricerca Mile BOGOVIĆ

L'articolo tratta sei anni dell'attività di M. A. Dominis, più precisamente tratta il periodo della sua amministrazione nelle diocesi di Segna e Modrus, dalla morte del suo zio Antun sotto Clissa il 27 maggio del 1596 fino al 16 novembre del 1602 quando Marcantun viene trasferito dalla sedia vescovile di Segna a quella di Spalato. L'articolo si riferisce anche alla questione degli uscocchi nel periodo dell'episcopato di Dominis dal quale si conclude che egli non ha conosciuto la Segna degli uscocchi e le sue opportunità interne, ma soltanto quelle dall'esterno, nella misura in cui presentava una minaccia per il proprio ambiente. Perciò nel suo episcopato non ha avuto successo, ma ha dimostrato una notevole abilità come diplomatico.

Parole chiave: M. A. de Dominis; vescovo di Segna e di Modrus, gli uscocchi

SUMMARY

*ARCHDIOCESES OF SENJ AND MODRUŠ AT THE TIME
OF DOMINIS ADMINISTRATION*

Prof. Mile BOGOVIĆ, PhD

The theme of the article is the activity of M. A. Dominis in the period of six years, to be more precise, in the period of his administration of archdioceses of Senj and Modruš after the death of his uncle Antun pod Klisom on 27 May 1596 to 16 November 1602 when Marcantun was moved from the Senj to Split bishop cathedra. There is a review of the "uskok" question at the time of Dominis on the head of the diocese. It may be concluded that he did not know the Senj of "uskoci" and its circumstances from within but only from the outside, i. e. only to the extent it represented a threat to its environment. Therefore he was not successful in his service as the bishop, but on the other hand he showed significant skills of a diplomat.

Key words: M. A. de Dominis, the bishop of Senj and Modruš, "uskoci"

